

על התרבות היהודית בהונגריה בימינו

בשנת 1944, בימי כיבוש הונגריה בידי הגרמנים ועלייתם של הנאצים ההונגרים, נהרסו רוב מוסדות התרבות היהודיים בארץ זו והושמדו הרבה ערכים תרבותיים. שיקומם של המוסדות האלה והחיותם בוצעו במאמצים ובקשיים עצומים¹. להלן סקירה קצרה של מוסדות אלה.

(1) בית המדרש לרבנים נפתח כבר ב־1945 ומאז הוא ממשיך בפעולותיו ללא הפרעה². בשנת הלימודים הנוכחית נרשמו למוסדנו 23 תלמידים. רובם ככולם סועדים במסעדת המוסד וחלק ניכר מהם מתגורר בפנימיה שהוקמה למענם בבנין המוסד. בערבי שבתות, בבית הכנסת של המוסד, דורש לפני קהל המתפללים אחד התלמידים או רב — מחניכי בית מדרשנו לשעבר. מורי המוסד מרצים, מדי חדש בחדשו, הרצאות השתלמות עבור הרבנים. השנה חוגג בית מדרשנו את יובל ה־75 לקיומו. בשנת 1949 הוקמה במוסדנו מחלקה נוספת לחזנים (מספר שומעיו הוא 15), כדי לספק חזנים לקהילות המתקדמות שבהונגריה. מנהל ביה"מ לרבנים הוא כותב הטורים האלה.

(2) יש כאן גמנסיה יהודית לבנים ולבנות. מספר תלמידיה הוא: 71 נערים, 85 נערות. המוסד עומד כעת לעקור מבנינו לבנין ביה"מ לרבנים. הגמנסיה העברית „תרבות“, אשר פעלה בהצלחה רבה, במשך ארבע שנים, החל מ־1945 עד לפרוקה ב־1949, אף היא השתכנה בבנין מוסדנו.

(3) הספרייה הארצית של יהודי הונגריה — שהיא ספריית המרכז זית — מורכבת משלוש ספריות: מספריית ביה"מ לרבנים, ספריית הקהילה היהודית הבודפשטית וספריית הגמנסיה היהודית הבודפשטית. גם היא שוכנה בבנין ביה"מ לרבנים. בספרייה של ביה"מ לרבנים הופקדה זמנית ספרייתו של אברהם חיים (עמנואל) לעף, שהוקדשה על ידי הקהילה היהודית דסגד כתרומה לאוניברסיטה העברית בירושלים. בספריית הקהילה היהודית הבודפשטית הופקדה גם ספרייתו של הרב המנוח מאיר צבי ויס. את שרידי האספים והספריות של רבנים בערי השדה, שנותרו ללא בעלים, חשנו להציל ולכנס בין כתלי הספרייה המרכזית הנ"ל.

¹ עי' מאמרי ב"יד לקורא", כרך א', תש"ז, עמ' 249—251.

² עי' מה שכתבתי ב־ Jewish Chronicle מספ' 4282 (1951.v.18).

נוספר הספרים הנמצאים כיום בתוך הספרייה הארצית המרכזית מגיע ל-60.000 כרך. עיבודו מחדש של הקטלוג נמשך עדיין. מלבד הספרים הנ"ל נמצאים ברשות ביה"מ לרבנים כ-400 כתבי יד לערך.

(4) בשנת 1947 קוממנו את ה-MIT 1 (החוג הספרותי של יהודי הונגריה). החוג ערך הרצאות והקראות, וכהמשך לשורת הוצאותיה הוציא לאור ספר השנה ל-1948 ובו תוכן עשיר ומגוון. עם פיזורו של החוג נתחלקו תפקידי בין הקהילה היהודית הבודפשטית ובין הלשכה הארצית של יהודי הונגריה. הראשונה פעלה בבירה ואילו האחרונה בערי השדה. פעילותן מתבטאת בעיקר בעריכת הרצאות. המרצים — בעיקר רבנים.

(5) המוזיאון היהודי שוחזר ושוקם. במאמץ רב עלה בידינו להציל הרבה ערכים היסטוריים, פנקסי-חברה, כתבים, רשומות ושאר יקרות ששרדו מהקהילות ההרוסות בערי השדה. בין הקנינים החדשים שבהם נתעשר המוזיאון ראוי לציין חרב בעלת כתובת עברית מהמאה הי"ז³. כאן המקום לציין ברוב צער כי ארגו מלא תעודות מקוריות חשובות ויקרות ערך, וכן כתבי יד מצוירים ודברי דפוס יקרי מציאות, שנמסרו לפקדון, נגזלו בשנת 1945. בשנים האחרונות ערך המוזיאון שתי תערוכות: האחת על מלאכות אמנות הקשורות בחג הפסח ואחת ליובל התשעים לקיום בית הכנסת דוהאני (הידוע בשם טבק-טמפל, ואשר בשכנתו נולד הרצל). לרגל יובל זה הור"ל חוברת אחת (ביה"כ-דוהאני בן תשעים. בודפשט, 1949), ובה קורותיהם של בית-כנסת זה וכן של יתר בתי הכנסת שבבודפשט.

(6) כתבי-עת. Magyar Zsidó Szemle המוקדש לסקר יהדות הונגריה) הופיעו מאז תום המלחמה ארבעה כרכים. בשנת הופעתו ה-65 (ב-1948) חדל להתקיים. עורכיו היו: ד. ש. לוינגר (היושב עתה בארץ), יצחק האן, ואלכ"סנדר שייבר⁴. כיום יש ליהודי הונגריה אך שבועון אחד בשם "Uj Elet" (חיים חדשים).

(7) פירסומים. זולת הפירסומים והעתונים השונים של התנועות הציור-ניות למגמותיהן — ואשר לא היו בהם ערכים בני-קיימא — בכל זאת מלאו הללו בשעתם תפקיד חשוב למדי. מבחינה זו ניתן לומר, כי גם לאחר השיחרור יצאו מרבית היצירות החשובות במדעי היהדות מתוך חוג ביה"מ לרבנים. הוצאו לאור מספר קבצי מאמרים. ביניהם קובץ לזכרו של יחיאל מיכל הכהן גוטמן (מחקרים בחכמת ישראל, כרך א', הוצא לאור ע"י לוינגר, בודפשט, תש"ז); קובץ לזכרו של אברהם חיים (עמנואל) לעף (מזכרת עמנואל אר"ל ע"י א. שייבר, בודפשט, תש"ז); וכן קובץ לזכרו של גולדציהר (ספר זכרון לכבוד פרופ' יצחק יהודה גולדציהר, כרך א', י"ל ע"י לוינגר שומוגי. בודפשט, תש"ח); לזכרו של יצחק פפיפר, רבה הראשי של מונור (עקדת יצחק. י"ל ע"י שייבר. בודפשט, תש"ט);

³ ע"י כת"ע Ben-Chananja כרך X. 1867. עמ' 241.

⁴ ה"ידיעות של אגודת הרבנים הארצית" הופיעו בשנים שבין 1946 ובין 1948 שש חוברות. בהן הובאו אף מאמרים בעלי תוכן מדעי. עורכיו היו: אהרן קלמן, ד. ש. לוינגר, יצחק האן ואלכסנדר שייבר.

ולזכרו של גרשון הירשלה, רבה הראשי של סקשפהרבאר (ספר זכרון לכ'... גרשון הירשלה. י"ל ע"י יהודה קומלוש. בודפשט, תש"י).

בית המדרש לרבנים התחיל בפירסום הגניזות של ספרית־קופמן (שמספר כתיבה כ־700), הנמצאות ברשותה של האקדמיה המדעית ההונגרית (גנזי קויפמן, כרך א, י"ל ע"י לוינגר—שייבר. בודפשט, תש"ט); את הוצאת כרך ב' קבלה על עצמה „חברת מיקיצי־נרדמים"; כרך ג' עומד להתפרסם כספר זכרון לכבוד יובל ה־75 של בית המדרש לרבנים. לחג היובל ה־70 של מוסדנו הופיעה החוברת „שב־עם שנה" (י"ל ע"י לוינגר. בודפשט, תש"ח), הכוללת נתונים על בוגרי המוסד וביבליוגרפיה מפירסומי המוסד, וכן דיסרטציות של חניכיו.

ראוי לציין, כי בסדרת ספרי הלימוד של הקהילה היהודית הבודפשטית הופיעו עו ספרו של יצחק האן („תולדות עם ישראל מגלות בבל עד ימינו". בודפשט 1947) וספרו של יחיאל מנחם רוזנבלום („תולדות ישראל מזמן כיבוש הארץ עד גלות בבל". בודפשט, 1950). הלשכה הארצית של יהודי הונגריה הו"ל יצירה מוזיקלית (שירי עם יהודיים למקהלה. נאספו ע"י ק. פראקנאוי. בודפשט, תש"ח). הקהילה הבודאית הוציאה כרך אחד המכיל נתונים חשובים על האבודות של היהדות ההונגרית בזמן השואה ועל מצבה לאחר השחרור („שארית ישראל". י"ל ע"י יצחק בנושופסקי. בודפשט, תש"ז). מן הביבליוגרפיה שערך תלמידי לשעבר, יהודה שבת (ירושלים), אפשר להודע איזה חומר דוקומנטרי הופיע בדבר הטרגדיה של היהדות ההונגרית (חומר זה עדיין בכתב־יד).

ועוד עלינו להזכיר שני פרסומים בקשר למדינת ישראל, האחד: „מלון ארץ־ישראל", (בעריכת גרט־ז'לדוש. ב.פ. 1948); השני: „ספר מדינת ישראל" (ב.פ. 1948. 324 ע') ובו מחקרים היסטוריים מקוריים מאת פ. ארצי, י. האן, א. שייבר וי. קומלוש, לבד חומר מתורגם על אודות מדינת ישראל.

אחרי השחרור נשאנו ונתנו הרבה בדבר תרגום חדש של התנ"ך להונגרית. אפס עד כה הופיע רק ספר עמוס (בתרגומו של י. שבשטין [שבת]. בודפשט, 1948). כעת אנו עומדים להו"ל את תרגומו ההונגרי של ספר יחזקאל, מעובדו של גרשון הירשלה. וכן אנו מתכנים להשלים את ה־ Monumenta Hungariae Judaica בכרך ה' (ארבעה הראשונים הופיעו בין 1803—1937), ובהם תעודות הנוגעות לקורות יהודי הונגריה עד שנת 1740. הפרופ. ב. איבאנ"י אסף את החומר לכרך הזה. יש בו הרבה חומר גם מתקופת ימי הבינים.

אנו תקווה, כי נוכל לבצע כל אותם מחקרים מיוחדים, אשר החומר הדרוש לצרכם יימצא אך בהונגריה בלבד. כעת, למשל, מכין כותב הטורים האלה, בין השאר, את הביבליוגרפיה על כתיבה העת היהודיים בלשון ההונגרית וכן ביבליורגפיה על „היהודי הנצחי" בספרות ההונגרית. יוסף שינדלר, רבה הראשי של סגד, קבל על עצמו להכין את הביבליוגרפיה על קורות ישראל בהונגריה ועל הספרות הדרשנית של יהודי הונגריה. באלה רוצים אנו לתרום את חלקנו אנו למדע היהודי הכללי.

על אודות החיים הרוחניים של היהדות האורתודוכסית בהונגריה יש לציין את העובדות הבאות:

(א) בבירה ובערי השדה קיימים בתי־ס, „תלמוד־תורה", הממלאים תפקיד

של „חדרים“, ובהם מורים את לימודי הדת אף לתלמידי בתי-הספר העממיים והתיכוניים.

(ב) בנ'ירד'האזה ובפאקש קיימות „ישיבות“ עם 25 בחורי ישיבה בכל אחת.

(ג) בבירה ובערי השדה מצויות „חברות-ש"ס“, בהן צעירים וזקנים עוסקים

בלימודי התורה והתלמוד.

ברשותה של הקהילה האורתודוכסית בפשט נמצאת ספריה בת אלפי כרכים,

אשר כגרעין לה משמשת ספריית „חברת-הש"ס“ ואשר אליה צירפו גם ספריות

פרטיות (כגון, של ש. כהן-פרנקל, אברהם פרוידיגר, שמעון זוסמן ועוד).